

K tématu "Potřebuje vysoké školství reformu?"

Jana Musilová

Korespondenční příspěvek pro XVI, Akademické fórum.*)

*) Pod názvem „Potřebuje vysoké školství reformu?“ se konala 16.11.2010 u příležitosti Mezinárodního dne studentstva na Vysoká škola ekonomické v Praze panelová diskuse, jejíž pořadatelé byli Studentská komora Rady vysokých škol a Občanské sdružení POLIS. Panelistům Mileně Bartlové, Janě Musilové a Vladimíru Roskocovi byly předem položeny otázky jako podklad pro jejich úvodní vystoupení. V následujícím příspěvku jsou odpovědi na položené otázky zpracovány jako korespondenční příspěvek pro XVI. Akademické fórum.

Odpovědi na níže položené otázky jsou formulovány prostřednictvím reprezentativních příkladů na základě hlubších zkušeností z následujících oblastí:

- výuka,
- věda a výzkum,
- práce v Odborné skupině Organizace výzkumu ČFS JČMF.

K třetí oblasti: V rámci dnes již dvaceti seminářů Akademického fóra organizovaných odbornou skupinou Organizace výzkumu byly prezentovány desítky odborně kvalifikovaných příspěvků týkajících se vysokého školství – mezi autory zvláště závažných příspěvků je i kolega Roskovec (AF-XII V. Roskovec: K problematice sítě vysokých škol). Kdyby jen něco z nich bylo uplatněno oficiálními orgány, mohly být již leckteré otázky, které si klademe v dnešní diskusi, kvalifikovaně zodpovězeny a dobře využity. Reformě vysokoškolského vzdělávání byly věnovány tři letošní semináře, dubnový, květnový a červnový – Akademické fórum XII, XIII, XIV: Reforma vysokoškolského vzdělávání I, II, III.

1. Jaký je stav českých VŠ? Co funguje, co nefunguje?

Jak byste popsali aktuální situaci v českém vysokém školství? Jaké jsou jeho silné a slabé stránky, jaká jsou jeho rizika?

Tři pilíře akademické (univerzitní) činnosti: vzdělávání, výzkum, interakce s vnějším prostředím, mj. popularizace („třetí role“ univerzit).

VZDĚLÁVÁNÍ	
funguje	Na řadě vysokých škol, zejména velkých veřejných, funguje tradice – klasický poctivý a „pracovitý“ přístup ke vzdělávání (učitelé) a vzdělávání se (studenti).
nefunguje	Není naplňován požadavek efektivity a odborné úrovně vzdělávání. Často dominuje snaha stát se držitelem diplomu – jakéhokoli, spíše než získat odborně kvalifikované, profesně dobře profilované vzdělání. Příklad 1: V některých dříve středoškolských profesích je nyní vyžadováno

	<p>bakalářské vzdělání (například radiologický asistent). Pro řadu studentů jsou takové obory často jen „cestou k diplomu.“ Uchazeči nemají představu o povolání, nejsou schopni splnit požadavky odborných předmětů (matematika, fyzika ani na úrovni nižších tříd střední školy).</p> <p>Příklad 2: Překračování standardní doby studia je masovým jevem. Dokladem toho je průměrná doba studia na horní hranici intervalu od standardní doby po standardní dobu plus rok, popřípadě převyšující tuto hranici.</p>
<p>hlavní příčiny nefunkčnosti</p>	<p>1) Nepochopení či chybná aplikace Boloňského procesu: V prvním stupni třístupňového vzdělávání vidí jen velmi malá část studentské populace cílové plnohodnotné profesní bakalářské vzdělání. Výrazná většina považuje za samozřejmé pokračování v magisterském studiu – pokračují skoro všichni. Jejich vysoká úspěšnost prokazuje, že vysoké školy se nesnaží důsledným udržováním vyšší náročnosti magisterského studia pohled většiny korigovat, ale v zájmu využití státem špatně nastaveného financování se mu přizpůsobují. Stačí citát z rozhovoru s prof. Rudolfem Haňkou, předsedou Rady pro reformu vysokého školství, Hospodářské noviny 17.3.2010:</p> <p><i>„ ... Jsme asi světovou raritou, kdy z těch, co ukončí bakalářské studium, 87% okamžitě pokračuje ve studiu magisterském.“</i></p> <p>K poklesu úrovně vede i doslovná aplikace principu kumulace kreditů v kombinaci se zákonným ustanovením (zákon 111/1998 Sb.) „<i>student má právo být zapsán do všech programů, do kterých byl přijat</i>“. Je příčinou roztržitého studia do vícenásobných studií a ztráty odborné profílance jejich absolventa.</p> <p>2) Benevolentní studijní řády Pro absolvování studia ve standardní době je třeba získat průměrně semestrálně 30 kreditů, pro zápis do dalšího semestru však stačí 15. Vlivem možnosti kumulace kreditů vznikají paradoxní situace.</p> <p>Příklad: Student doktorského studia získal nárok na postup do dalšího semestru započtením kreditů v souběžném bakalářském studiu, ve vlastním doktorském studiu získal jen 4 kredity.</p> <p>3) Stále klesající úroveň znalostí a dovedností maturantů. Zde je chyba na straně vysokých škol samotných – pro obavy ze ztráty normativního financování nechávají i velmi špatné studenty „projít“ a co nejmírnějším výkladem studijních předpisů jim průchod ještě cíleně usnadňují.</p> <p>4) Neodbornost při organizaci a hodnocení státních závěrečných zkoušek, selhání komisí. Systém nefunguje, vrcholné orgány nezasahují.</p> <p>Příklad: I přes zákonnou povinnost zveřejňovat závěrečné práce a dokonce i přes to, že je plněna, dochází vědomě k akceptování částečných plagiátů jako závěrečných prací.</p> <p>Kontrola musí být věcí samosprávných orgánů (děkan, rektor). V případě absence takové interní kontroly by měla zasáhnout Akreditační komise, je-li jí takový případ znám. Není známo, že by Akreditační komise považovala za samozřejmé zasáhnout a ani tak nečiní.</p> <p>Situaci charakterizuje výstižně Prof. Pavel Holländer ve svém vyjádření zaslaném pro diskusi XVI. Akademickém fóru (Praha, 11,11,2010):</p> <p><i>“... Obecně se domnívám, že garantování výuky (v tom rámci i zkoušky) je</i></p>

	<p><i>přirozenou součástí akreditace, součástí akreditace je pak i hodnocení dodržování akreditační komisí stanovených parametrů a v případě jejich porušení vyvození příslušných – ve smyslu zákona o vysokých školách – konsekvencí. Přirozeně, je dle mého názoru nad síly akreditační komise reagovat v situaci, pokud se začne hroutit systém, pokud je četnost porušení nastavených parametrů přílišná, pokud se ona stává „normalitou“, pokud selhává profesně-etický mechanismus náročnosti uvnitř školy. V takovém případě by bylo lze doporučit precedenčně přísný zásah komise alespoň v některých kauzách a dále, zvážení normativního zásahu – tj. vynucení změn prostřednictvím nové normativní úpravy. ...”</i></p>
--	--

VĚDA, VÝZKUM	
funguje	<p>Nadšení většiny akademických pracovníků a nejlepších studentů pro vědeckou práci v tradičním smyslu – touha po poznávání, odhalování zákonitostí, možnosti aplikací...</p> <p>Na řadě vysokých škol resp. fakult dobré zázemí, kvalitní výzkumné prostředí, efektivní zapojování špičkových studentů doktorského a magisterského studia do výzkumu.</p>
nefunguje	<p>Naprostá absence kvalifikovaného a na analýzách založeného systému hodnocení výsledků výzkumu. Až na výjimečné pokusy (AV ČR) není používán systém hodnocení peer review.</p> <p>Pozornost od vlastního vědeckého bádání je odváděna vyvoláváním „soutěživosti“ a boje o finanční prostředky prostřednictvím tzv. Metodiky hodnocení výsledků VaV, tj. bodovacího systému.</p> <p>Dobře nefunguje podpora výzkumu studentů spojeného se vzděláváním (specifický výzkum)</p> <p>Systémově dobře nefungují grémia disponující pravomocí při klíčových návrzích velkého financování.</p> <p>Příklad: Problémy jsou i v takových oblastech, jakou je financování, resp. mapa výzkumných infrastruktur – pracovní komise – oponentní skupina – úřad MŠMT – krátké lhůty, nezveřejňování, lobování. V poslední době pokus o stabilizaci systému.</p>
hlavní příčiny nefunkčnosti	<p>1) Metodika hodnocení výsledků VaV byla koncipována čistě mocensky, bez požadavku odbornosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - „od zeleného stolu“ bez jakýchkoli hloubkových analýz, - jako bodovací systém bez jakéhokoli zohlednění obsahu a kvality (neporovnatelné typy výsledků, „licitace“ s body bez analýz,.....), - bez respektování práce s daty, s chybami na subbakalářské úrovni, - s vyhýbáním se odborným diskusím, - při ignorování odborných analýz prováděných připomínkovými místy (ČKR) a dalšími organizacemi (OS OSOV – Akademické fórum), <p>a v průběhu let pouze upravována systémem „z bláta to louže“. Proto máme dnes nepoužitelný a neopravitelný „hodnotící“ systém, schválený dokonce vládou až do roku 2012. Vždy po čtyř-, resp. třiletém období již dvakrát „havarovala“ a vyžadovala zahrnutí nesystémových „oprav“.</p> <p>Příklad 1.: Audit VaV v ČR, provedený renomovanou zahraniční firmou</p>

	<p>Technopolis, nezávisle potvrzuje vše, co bylo Radou pro výzkum, vývoj a inovace v připomínkových řízeních záměrně ignorováno. Toto ignorování je umožněno tím, že se členům RVVI zcela oficiálně, písemným vyjádřením jejího předsedy, nepřipisuje žádná odpovědnost za jejich rozhodování.</p> <p>Osm konkrétních bodů ze závěrů Technopolis vhodných pro odbornou diskusi, (k níž však bez změny stylu práce RVVI nemůže dojít):</p> <ul style="list-style-type: none"> - nekonzistentnost obvyklých časových relací ve VaV a jednoleté periody hodnocení výsledků, - není oborově specifická, nebere v úvahu zásadní rozdíly mezi obory, publikační specifika („oborová specifika“ Metodiky 2010-2012 je krycí manévr, věcně nepředstavuje vylepšení), - soustředí se na výstupy místo na dopad výsledků, - podporuje „soutěživost“ – kvantitativní indikátory na úkor kvality, - nezohledňuje ocenění výsledků komunitou (dáno zejména absencí peer review), - nesystematický, oborově závislý a manipulovatelný vztah výsledků typu „inovace“ k inovačním procesům, - systematicky diskriminuje humanitní a společenskovední obory „non-ISI“ (humanitní vědec potřebuje na stejný počet bodů z Metodiky vyrobit v průměru dvaapůlkrát více publikačních výstupů než přírodovědec), - postrádá informace o vstupech, nemůže hodnotit výkon. <p>Celkové hodnocení Technopolis: Lepší je nedělat nic, než použít Metodiku.</p> <p>Jak to interpretovat: Nedělat nic je samozřejmě špatné. Ale škody vzniklé z nicnedělání by byly menší než škody z Metodiky.</p> <p>Technopolis také upozornil na ne zcela obvyklou roli RVVI v systému VaV a paradox spočívající v tom, že předsedou poradního orgánu vlády je premiér. Na tuto skutečnost se v připomínkových řízeních k Reformě VaV a na Akademických fórech rovněž mnohokrát upozorňovalo.</p> <p>2) Změna podpory specifického výzkumu z institucionální na účelovou a stanovení nevhodných pravidel soutěže o podporu specifického výzkumu (vzorec pro výpočet zahrnuje kvantitativní parametry – konkrétně hodnocení z odborně hrubě vadné Metodiky, které mají podstatný vliv na rozdělování finančních prostředků na specifický výzkum, jejich hodnoty však nejsou známy v době, kdy soutěž o projekty již musí být uzavřena).</p>
--	--

TŘETÍ ROLE	
funguje	Díky stále existujícímu nadšení řady akademických pracovníků, hlavně mladších, a doktorandů není zatím velkým problémem „třetí roli“ univerzit dostat v oblasti popularizace, i když nedostatek časových a personálních kapacit vlivem jejich vyčerpávání honbou za body z metodiky se začíná projevovat.
nefunguje	Třetí role univerzit není jejich jednostrannou záležitostí. Nefunguje v potřebném stylu a míře, a to jak ze strany univerzit, tak zejména ze strany vnějšího prostředí.

Poslední podotázka se týká silných a slabých stránek vysokého školství a jeho rizik. Jakoby se po diskutujících chtělo něco jako SWOT analýza. Tuto analýzu ovšem měli dávno hloubkově a kvalifikovaně udělat dlouholetí reformátoři vysokého školství. Zde jen stručně:

Silné stránky: tradice a oprávněně získaná dobrá pověst přinejmenším velkých veřejných vysokých škol (nehazardujme s ní), nadšení stále ještě dostatečného (ale asi klesajícího) počtu akademických pracovníků i studentů pro opravdové vzdělávání a vědecké bádání, dobrá úroveň výuky i výzkumu alespoň některých oborech.

Slabé stránky: klesající odborná úroveň studentů i absolventů, přes všechny proklamace „jak jsme dobří“, klesající úroveň uchazečů o vysokoškolské studium, rozmělněnost studia, nedostatečná odborná profilace, absence systému hodnocení vědy. Podceňují se signály poukazující implicitně nebo explicitně na hroucení systému.

Rizika: při zakonzervování dosavadního stylu klesající vzdělanost a intelektuální úroveň národa, nevnímaná perspektiva, která z toho plyne.

2) Co by se mělo změnit? Jak?

Jaká je Vaše vlastní vize funkčního systému vysokých škol (institucí terciárního vzdělávání)? Jaké úlohy by takový systém měl plnit?

Nechci rovnou říci, že by se mělo změnit všechno. Mělo by se toho však změnit hodně – odstranit výše uvedené příčiny omezování funkčnosti vysokých škol v hlavních oblastech jejich činnosti. Systém terciárního vzdělávání musí plnit všechny tři role nazývané pilíři: role vzdělávací, role vědeckého bádání, role kontaktu s veřejností.

Potřebuje vysoké školství reformu? Je třeba je reformovat nyní nebo je třeba před nimi ještě (do)proměnit jinou část systému vzdělávání? S kterými oblastmi strategického řízení státu souvisí reforma VŠ? Na co nesmíme při diskusích o reformě VŠ zapomenout, i když to s činností VŠ přímo nesouvisí?

Nyní už vysoké školství reformu skutečně potřebuje, a potřebuje ji i střední školství. V současné době je aktuální problém státních maturit. Lze říci, že tento problém je stále aktuální a je ostudou, že není uspokojivě řešen již více než patnáct let. Problematikou státních maturit se v návaznosti na konferenci „Maturita jako nástroj strategického partnerství vysokých a středních škol“ (20.1.2010) zabývalo rovněž jedno z Akademických fór organizovaných OS OV (11.3.2010).

Citát z příspěvku předsedy OSOV prof. Martina Černožského 11.3.2010: „*Potřeba státních maturit je nesporná. Jejich dlouhodobá neexistence je neomluvitelná ... a nadměrná nákladnost dokladem potřeby včasného kvalifikovaného zásahu.*“

Citát z výroku ministra školství, mládeže a tělovýchovy z 15.11.2010 (Eurozpravy.cz): „... *Cena státních maturit je desetinásobně vyšší, než by měla být.* ...“

Pokud je otázkou, zda **státní maturita** ano či ne – pak **rozhodně ano, jako doklad státem garantované odborné úrovně všeobecného vzdělání.**

Jaký je stav příprav koncepce státní maturity: Na konferenci „Maturita jako nástroj strategického partnerství vysokých a středních škol“ (20.1.2010) byl předložen koncept státní maturity jako výsledek čtrnáctiletého úsilí CERMATU – koncept stejný, jaký navrhovala před cca 15 lety tehdejší komise – byla jsem jejím členem. Rozdílný byl pouze, tehdy mnohem nižší, odhad nákladů.

Je však nynější státní maturita koncipována jako zkouška, která má být dokladem úrovně **všeobecného** vzdělání? Důsledkem mnohaleté eliminace matematiky ze seznamu povinných maturitních předmětů je pokles úrovně matematiky na středních školách a následný všeobecný úpadek logického, analytického a kritického myšlení, nejen u potenciálních uchazečů o vysokoškolské studium. Maturita i přes svou aktuálnost je ale jen jedním z dílčích problémů. I když se zdánlivě jedná o problém sekundárního školství, jeho dopad na vysoké školství a další oblasti je zřejmý.

3) Nakolik návrh reformy z MŠMT řeší hlavní problémy VŠ? Které ano, které ne?

Jaký je Váš názor na návrh reformy vysokého školství, jak jej formuluje Bílá kniha terciárního vzdělávání? Považujete tento návrh za přínosný?

Klíčové reformy a metodické materiály specificky zaměřené do oblasti výzkumu (Reforma VaV v ČR, Metodika hodnocení výsledků VaV) jsou z „dílny“ Rady pro výzkum, vývoj a inovace, zatímco MŠMT je jakýmsi „garantem“ celkové reformy terciárního vzdělávání v podobě Bílé knihy, na niž je otázka zaměřena. Nejprve však jiný příklad „řešení“ problémů VŠ ministerstvem

Příklad: V situaci, kdy vysoké školy argumentují nedostatkem finančních prostředků, řeší ministerstvo záležitost útlumem financí směřujících na činnosti vysokých škol dané zákonem (vznik kategorie „nefinancovaní studenti“ v oblasti příspěvku na vzdělávací činnost), na druhé straně však dává nemalé prostředky do tzv. individuálních projektů národních, které jsou cíleny speciálně na činnosti, které ze zákona nevyplývají (je to něco „navíc“). Fakticky jde o přelévání disponibilních prostředků na „provoz“, kde jich je nedostatek, na účely, ke kterým by vysoké školy jinak třeba vůbec nesměřovaly, v podstatě se však přimějí je realizovat, aby touto cestou mohly potřebné prostředky získat.

Obecně se objevuje konstatování, že poslední razantní výměny pracovníků MŠMT způsobily pokles odborné fundovanosti ministerstva.

K Bílé knize: Skutečná a vážně míněná reforma vysokého školství nemůže jít cestou Bílé knihy. Příklady neodbornosti v ní je řada (příklady: poměr doktorských studentů ke všem studentům jako jedno z kritérií „výzkumnosti“ vysokých škol, složení správních rad jako narušení autonomie vysokých škol – to je spíše než nevědomá neodbornost krok k vytunelování jedné z posledních ještě využitelných oblastí, ...).

Jednání kolem Bílé knihy, nehledě na její obsah, je jedním z typických příkladů prosazování reformy či jiných opatření

- mocenským způsobem,
- bez vstupních analýz,
- bez odborné diskuse, resp. s vyhýbáním se odborné diskusi,
- bez nezávislých oponentních řízení

Takový postup je v případě klíčových zásahů do jakéhokoli systému přinejmenším stejně ohrožující, jako samy prvky neodbornosti. Konkrétní doklady takového postupu v případě Bílé knihy jsou uvedeny v příspěvku M. Černohorského „K nezdaru Bílé knihy“ (AF 28.5.2009).

Problém nezveřejňování, popřípadě také problém skrývání se za kolektivní rozhodování není pouze problémem Bílé knihy. V politických kruzích je dosti běžný a týká se samozřejmě i vysokého školství. Shrnutí typických příkladů – viz příspěvek M. Černohorského „Podíl vrcholných orgánů státní správy na negativních jevech ve vysokoškolském vzdělávání a vědě“ (AF 15.9.2010):

Příklad 1.: RVVI: Za rozhodování RVVI se jejím členům oficiálně nepřisuzuje osobní odpovědnost.

Příklad 2.: MŠMT nezveřejňuje konkrétní údaje o nakládání s veřejnými prostředky, umožňuje tím jejich použití na jiné než vzdělávací cíle (státní maturity)

Příklad 3.: Akreditační komise nezasáhne v případě prokazatelně nekorektního habilitačního řízení a odvolává se na nepřípustnost její intervence.

A nakonec: Hovoříme-li o koncepcích reform, systému hodnocení VaV a o návrzích konkrétních opatření týkajících se nejen vysokých škol, ale akademické obce obecně, nepředložily reprezentace akademické obce (ČKR, RVŠ, AV CR) dosud žádný vlastní ucelený koncepční materiál. Intelektuální potenciál pracovišť, která pod tyto reprezentace spadají, by k tomu jistě byl dostatečný. Akademická obec a její reprezentace zůstávají bohužel pouze v roli připomínkových míst. Pokud tento postoj nezmění a nevyvinou vlastní odborně kvalifikovanou aktivitu, nelze počítat s tím, že by jejich kritické postoje byly brány příliš vážně.

K otázce „Potřebuje vysoké školství reformu?“

Vladimír Roskovec

Korespondenční příspěvek pro XVI, Akademické fórum.*)

*) Pod názvem „Potřebuje vysoké školství reformu?“ se konala 16.11.2010 u příležitosti Mezinárodního dne studentstva na Vysoká škola ekonomická v Praze panelová diskuse, jejíž pořadatelé byli Studentská komora Rady vysokých škol a Občanské sdružení POLIS. Panelistům Mileně Bartlové, Janě Musilové a Vladimíru Roskovcovi byly předem položeny otázky jako podklad pro jejich úvodní vystoupení. V následujícím příspěvku jsou odpovědi na položené otázky zpracovány jako korespondenční příspěvek pro XVI. Akademické fórum.

Reformu potřebuje v zásadě každý, i církve uznává, že se potřebuje stále reformovat (*Ecclesia semper reformanda*), tak proč by se neměly reformovat univerzity. Během staletí se musely přinejmenším, jako každý živý organismus, přizpůsobovat měnícímu se prostředí. A toto prostředí se v současnosti mění poměrně rychle.

S reformou by měl každý akademický občan začít především u sebe a sám. Když zjistí, co dělá špatně, nebo co dělají špatně jiní, měl by začít usilovat o změnu k lepšímu. Právě vědomí odpovědnosti akademických občanů za stav akademické obce (*polis*) je záležitost, která naléhavě potřebuje ne snad reformu, jako spíše probuzení.

Prvním krokem k nějaké systémové reformě je důkladné kritické posouzení současného stavu. Aby se dosáhlo jisté objektivity, je třeba o tom vést otevřenou a pokud možno širokou (se zapojením širokého okruhu akademických občanů) diskusi. Řada nedostatků zde byla zevrubně popsána, na většinu by se patrně většina shodla. Ke kritickému posouzení stavu patří i inventura pozitivních jevů (kterou nelze omezit jen na kvantitativní indikátory růstu).

Většina reformních snah (přesněji reformních snaživců) si buď neuvědomuje nebo zamlčuje základní fakt, že nemohu mít všechno dobré najednou. Tím, že se pro něco rozhodnu, něco jiného nevyhnutelně ztrácím. To platí všude a ve vzdělávání také. Jeden příklad za všechny: nemohu mít současně plnou akademickou samosprávu a plnohodnotné manažerské řízení. Proto každý důvěryhodný reformní návrh musí obsahovat alespoň přibližnou analýzu negativních důsledků (jak víme, všechny nelze nikdy i při dobré vůli předvídat). Bez této analýzy je nutno na reformní návrhy hledět s krajní nedůvěrou.

Velmi nešťastná je představa, že reformu nejlépe zajistím tím, že připravím a bez dlouhých diskusí prosadím nový právní předpis (zákon, vyhlášku). Takovýto předpis musí naopak celý proces završovat, když byly podstatné nové prvky alespoň někde vyzkoušeny v praxi a panuje shoda, že se osvědčily. Zavádět bez toho nové věci zákonem je jako spustit neodladěný počítačový program - s pravděpodobností hraničící s jistotou dojde k havárii, která se pak řeší rychlými novelami atd.

Na závěr konkrétní doporučení: do budoucna doporučuji zachovat na veřejných vysokých školách princip akademické samosprávy v dosavadním pojetí a rozsahu. Tento princip se v zásadě dobře osvědčuje, i když se vyskytují různá selhání jako u každé lidské činnosti. Je samozřejmě možno diskutovat o úpravě některých detailů, ale princip by neměl být porušován např. posilováním kompetencí jmenovaných orgánů (tzv. správních rad). Prohlášení o tom, že se zároveň prohloubí akademická samospráva a výrazně posílí pravomoci správních rad, patří přesně do té kategorie protimluvů, o nichž byla řeč výše.

Poznámky k systému organizace a hodnocení výzkumu

Karel Pospíšil

Korespondenční příspěvek pro materiály XVI, Akademického fóra.

1. K fungování RVVI.
2. K postavení Akademie věd ČR.
3. K účelové podpoře výzkumu.
4. K institucionální podpoře výzkumu.
5. K rozdělení výzkumu.
6. K výzkumným pracovištím.
7. K alokaci prostředků na výzkumné programy.
8. K formulaci programů na veřejný výzkum.

1. K fungování RVVI.

Koncepce složení současné Rady (listopad 2010) vychází z kombinace zastoupení představitelů nejdůležitějších zájmových skupin a dalších odborníků z vysokých škol, Akademie věd ČR, průmyslu a resortních výzkumných ústavů. Toto uspořádání dává možnost diskutovat problematiku výzkumu, vývoje a inovací na reprezentativní úrovni. Domnívám se, že Rada složená zcela z tzv. nezávislých odborníků by nebyla s to efektivně řešit agendu RVVI, a to ze dvou důvodů:

- žádní nezávislí odborníci nejsou – každý je tím či oním způsobem spojen s nějakou zájmovou skupinou,
- Rada, ve které nebudou mít reprezentativní zastoupení zmíněné zájmové skupiny, bude těmito skupinami stále zpochybňována, a to vždy podle toho, které z nich se zrovna rozhodnutí Rady dotkne.

Jsem přesvědčen, že současné složení Rady umožňuje skupinám s často antagonistickými zájmy naučit se spolu komunikovat s cílem nalézt nástroje na optimální fungování a financování české vědy či obecněji výzkumu.

Dosavadní zkušenost z jednání Rady, podle mého názoru, neukázala nesmiřitelné rozdíly mezi zájmovými skupinami. Neviděl jsem střet mezi zástupci průmyslu a vysokých škol, či resortních ústavů. Byl jsem svědkem pouze sporů, jejichž základem je jakýsi spor či boj o charakter AV ČR.

2. K postavení Akademie věd ČR.

Zatímco zástupci AV ČR chápou, podle mého vnímání, svou organizaci jako jednotnou organizaci se stavovskými prvky hájící svůj rozpočet jako „jedno číslo“, ostatní členové Rady by chtěli, jak se mi jeví, posuzovat kvalitu ústavů AV ČR jednotlivě, podle jejich přínosů tak, jak je tomu u ostatních výzkumných organizací (vysokých škol, resortních ústavů i soukromoprávních výzkumných organizací apod.). Chtějí tedy, aby rozpočet na institucionální podporu AV ČR byl sumou institucionálních podpor jednotlivých ústavů vzniklých na základě hodnocení jejich výsledků. Řešení tohoto dilematu je, podle mého

názoru, i řešením nejzásadnějšího problému, který je v této Radě, který byl i v předchozí Radě a, nebude-li vyřešen, bude i v jakékoli příští Radě.

Budeme-li chápat AV ČR jako jednotnou stavovskou organizaci, tzn. přijmeme tezi, že ústavy AV ČR jsou něco jiného než jsou jiné výzkumné instituce (byť mají stejnou právní formu jako např. resortní výzkumné ústavy), je třeba stanovit, kolik prostředků má mít a jakými způsoby budou tyto prostředky určovány. Stejně jako nelze bez nějakého přijatelného odůvodnění Akademii peníze odebírat, nelze je v budoucnu ani zvyšovat nebo ponechávat na stejné úrovni jen ze setrvačnosti, bez věcného odůvodnění. Je tedy třeba přijmout mechanismus výpočtu této podpory.

Budeme-li chápat jednotlivé ústavy AV ČR jako primární entity (mají právní subjektivitu), které jsou nositeli vědecké excelence, je třeba k jejich institucionálnímu financování přistoupit stejně jako k institucionálnímu financování kterékoli jiné výzkumné instituce.

3. K účelové podpoře výzkumu.

Reforma výzkumu, vývoje a inovací předpokládala zastřešení účelové podpory v základním výzkumu Grantovou agenturou ČR a u aplikovaného výzkumu a inovací Technologickou agenturou ČR. Mezinárodní spolupráce měla být podporována MŠMT. Při zavádění Reformy se však stalo, že výzkum, který měl být převeden k administraci TA ČR, byl na některých resortech ponechán. To vytvořilo nerovnováhu v přístupu k jednotlivým zaměřeníům výzkumu. Reforma by, podle mého názoru, měla být dotažena tak, jak bylo předpokládáno.

4. K institucionální podpoře výzkumu.

Institucionální financování má sloužit k zajištění stability výzkumných organizací, k výchově a stabilizaci vědeckých kapacit. Současný systém výpočtu institucionální podpory jednotlivých výzkumných organizací, vyjma podpory ústavů AV ČR, je založen na systému formálního hodnocení výsledků výzkumu, tzn. každému typu výsledku je přiřazeno určité bodové hodnocení, které, až na jednu výjimku, není svázáno s kvalitou tohoto výsledku, nýbrž jen s jeho formálním zařazením. Zmíněnou výjimkou je článek v tzv. impaktovaném časopise, kde je bodové hodnocení odvozeno od kvality časopisu, ve kterém článek vyšel. Tento přístup je vhodný k hodnocení jen určité části základního výzkumu, pro výzkum aplikovaný je naprosto nepoužitelný.

Mám za to, že jakýkoli formalizovaný systém dříve či později vede k inflaci získávaných bodů bez ohledu na kvalitu prováděného výzkumu.

Mou tezí je poskytovat institucionální podporu podle úspěšnosti v získávání a řešení projektů financovaných z národních, případně i zahraničních zdrojů. Mohlo by pak platit, že na jednu vysoutěženou korunu připadne, např. v klouzavém pětiletém průměru, zlomek či násobek „koruny institucionální“, možná v závislosti na typu či oboru výzkumu. To by znamenalo institucionální podporu jen takovým organizacím či týmům, které jsou schopny obstát v konkurenci s jinými. Tuto myšlenku podporuje i fakt, že hodnocení projektů podávaných k účelové podpoře v Grantové či Technologické agentuře se děje vícekolově a individuálně, takže je zabezpečen individuální přístup k hodnocení.

5. K rozdělení výzkumu.

Domnívám se, že výzkum lze rozdělit do tří skupin:

1. základní výzkum; tento typ výzkumu není primárně svázán s tvorbou HDP, jeho témata či zaměření je tedy problematické svazovat s prioritami českého hospodářství. Tento výzkum by měl být českým příspěvkem ke světovému poznání – k tomu přitom přispívat může jen nadprůměrný výzkum – obory produkující podprůměrné výsledky,

necht' nejsou podporovány vůbec. Na druhou stranu nelze stanovovat jeho priority, neboť by se tím svazovala svoboda vědeckého bádání,

2. aplikovaný průmyslový výzkum; tento typ výzkumu přímo ovlivňuje inovace a směřuje ke zvýšení konkurenceschopnosti průmyslu, jeho úspěšnost by měla být poměřována jeho následným inovačním přínosem, tj. jakou měrou výsledky tohoto výzkumu zvýšily výnosy firmy, která je aplikovala,
3. aplikovaný výzkum ve veřejném zájmu; tento typ výzkumu zefektivňuje fungování veřejné správy a drobných oborově či jinak vymezených uživatelů – zajišťuje na jedné straně efektivitu sociálního systému, bezpečnostní, zahraniční, zemědělské politiky, péči o životní prostředí, územní plánování, včetně plánování dopravní infrastruktury, na druhé straně dopadá na zaměstnance, zemědělce, učitele, studenty, řidiče a další skupiny, které prostřednictvím aplikace výsledků tohoto výzkumu jsou ovlivňovány.

6. K výzkumným pracovištím.

Nedomnívám se, že by mělo být předem určeno, že daný typ výzkumu bude podporován jen v určitém typu výzkumné organizace. Špičkovým základním výzkumem se může kromě Akademie zabývat vysoká škola nebo v některých případech možná i resortní výzkumný ústav či privátní firma. Průmyslový aplikovaný výzkum není s typem pracoviště svázán vůbec – existuje řada příkladů úspěšných projektů ze všech typů výzkumných organizací a zejména soukromých subjektů, včetně výrobních. Rovněž třetí typ výzkumu, tzn. aplikovaný výzkum ve veřejném zájmu, je uskutečnitelný v jakémkoli typu organizace, byť resortní výzkumná pracoviště k tomu měla historicky nejbližší.

7. K alokaci prostředků na výzkumné programy.

Současný stav alokace výzkumných prostředků na jednotlivé programy vychází z návrhů těchto programů bez patřičné analýzy společenských potřeb. Jsem přesvědčen o tom, že prostředky na jednotlivé typy výzkumu popsané výše by neměly být stanovovány v konkurenci mezi jednotlivými typy výzkumu, neboť každý z těchto typů výzkumu má jiné poslání či cílovou skupinu.

Je politickým rozhodnutím, jak chce stát podporovat příspěvek naší republiky ke světovému poznání, tzn. jak mnoho chce podporovat základní výzkum. Míra této podpory je mírou kulturnosti našeho státu a je též mírou naší relativní váhy ve světové vědě.

Stejně tak stát prostřednictvím svých volených zástupců musí rozhodnout, jak mnoho může či chce podporovat výzkum aplikovaný průmyslový, který má zajistit prostřednictvím následných inovací zlepšení konkurenceschopnosti ekonomiky.

Výzkum ve veřejném zájmu je odvozen od povinnosti státu zajišťovat efektivní správu a vytvářet kvalitní prostředí pro rozvoj všech oblastí svého fungování. Prostředky na tento typ výzkumu musí být odvozeny podle výše HDP, kterou daný resort obhospodařuje nebo od jiného objektivního kritéria, nikoli podle toho, jak ten či onen autor návrhu napíše program a o kolik si v něm řekne. RVVI pak dnes alokuje prostředky na jednotlivé došlé programy bez ohledu na to, jaká je reálná potřeba těch, kteří program neumějí napsat nebo, kteří jej poslali poté, co již byla vyčerpána celková suma, kterou stát věnuje na výzkum.

Určení celkové výše prostředků na výzkum a jejich proporcionálního rozdělení mezi výše uvedené tři typy výzkumu jsou ryze politickou věcí, stejně jako rozhodnutí o tom, kolik dá stát na zdravotnictví, školství, politiku zaměstnanosti apod. Z tohoto důvodu nemůže být stanovení proporce mezi třemi typy výzkumu svěřeno Radě složené z nevolených odborníků bez politické odpovědnosti.

8. K formulaci programů na veřejný výzkum.

Jsem přesvědčen o tom, že každý resort tak, jak má alokované prostředky na provoz, investice či jiné aktivity, by měl mít alokovány prostředky na výzkum ve veřejném zájmu, a to na základě objektivních kritérií. Nikdo jiný nemá zodpovědnost za rozvoj resortem spravované oblasti. Témata tohoto výzkumu by měla být stanovována skupinou odborníků složenou ze zástupců resortu, vysokých škol, Akademie a dalších výzkumných organizací a hlavně aplikační sféry složené ze zástupců cílových skupin. Velikost či složení takové skupiny odborníků by neměla být příliš omezována. Témata doporučená k financování, včetně podrobného stanovení požadovaných výstupů, by měla být vypsána formou veřejné zakázky k otevřené soutěži. Administraci a kontrolu těchto programů by měla provádět Technologická agentura ČR tak, aby byl garantován stejný přístup ke všem programům aplikovaného výzkumu v České republice.